

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

С. В. ДВОРКІН

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

ВВЕДЕННЯ У СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

*(для студентів 1 курсу денної форми навчання
напряму підготовки 6.030504 – “Економіка підприємства”)*

Харків – ХНАМГ – 2012

Дворкін С. В. Конспект лекцій з дисципліни “Введення у спеціальність” (для студентів 1 курсу денної форми навчання напряму підготовки 6.030504 – “Економіка підприємства”) / С. В. Дворкін; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва – Х.: ХНАМГ, 2012. – 27 с.

Автор: С. В. Дворкін

Рецензент: к.е.н., доц. О. В. Димченко

Рекомендовано кафедрою міської і регіональної економіки,
протокол № 4 від 23.01.2012р.

Зміст

Вступ.....	4
Лекція 1. Місто як соціально-економічна система.....	5
Лекції 2 - 3. Економіка як суспільна наука і економіка міста як специфічна економічна наука.....	7
Лекції 4-5. Поняття і склад міського господарства.....	11
Лекція 6. Житлове господарство і комунальне господарство.....	14
Лекція 7. Місцеве самоврядування в Україні, його зв'язок з функціонуванням міського господарства.....	16
Лекція 8. Тариф як специфічна форма ціни на послуги підприємств міського господарства.....	21
Лекція 9. Особливості деяких підприємств комунального господарства.....	23

Вступ

Розвиток економіки як науки і практичної діяльності потребує широкого кола знань, що дуже часто презентують досить різні галузі науки. Все це вимагає від майбутнього економіста достатньо вільного володіння математичними методами, кругозором в галузі гуманітарних наук, володіння іноземними мовами.

Створення загального уявлення про мікроекономічні особливості функціонування підприємств “взагалі”, з нашої точки зору, є сумнівним як методично, так і науково. Необхідно знати галузеві особливості, щоб у майбутньому мати можливість ефективно приймати управлінські рішення. Це фактично і є економічний спосіб мислення.

Вивченню базових понять, методів дослідження, структури і змісту вищої економічної освіти для студентів спеціальності “Економіка підприємства” із спеціалізацією в галузі міського господарства і присвячена дисципліна “Введення у спеціальність”.

Лекція 1. Місто як соціально-економічна система

- 1. Місто як соціально–економічне явище.**
- 2. Місто в історичному аспекті.**
- 3. Формування групових систем населених місць.**

1. Місто визначається як територія, що має певний статус і характеризується специфічним середовищем: соціальним, виробничим, природним, архітектурним.

Народження кожного міста обумовлено потребами суспільства, у першу чергу економічними. Значення, роль і соціальний профіль міст мінялися залежно від рівня розвитку продуктивних сил, способу виробництва, суспільно-економічної формації, в умовах яких вони розвивалися. Змінювалися характер розселення людей, розміри і темпи розвитку міського господарства, ступінь благоустрою житлового фонду. Підвищення ролі міст у розвитку суспільства називається *урбанізацією*.

Головний соціальний зміст урбанізації виявляється в особливих «міських відносинах», що охоплюють соціально-професійну і демографічну структуру населення, його спосіб життя, культуру, розміщення продуктивних сил, розселення. Передумови урбанізації – це зростання в містах індустрії, розвиток продуктивних сил, їх культурних і політичних функцій, поглиблення територіального поділу праці, динаміка демографічних показників, природні ресурси та інші містотвірні фактори. Темпи урбанізації, її масштаби, рушійні сили і наслідки залежать від соціально-економічних умов на різних історичних етапах розвитку людського суспільства.

2. Історія міського господарства нерозривно пов'язана з виникненням міст і загальноміських суспільних потреб, для вирішення яких створюється спеціальний орган управління. У містах України в старі часи існувало самоврядування. Міста тоді поділялися на міста “привілейовані”, яким королівськими, а потім і царськими грамотами підтверджувалося Магдебурзьке право, і на міста, що не володіли таким правом.

Характерною рисою розселення після другої світової війни було виникнення міст і міських групових систем, які зберегли свій архітектурний вигляд до нашого часу. Великі, середні й малі групові системи являють собою тісно взаємозалежні міські й сільські поселення різної величини і народногосподарського профілю. Об'єднання досягається розвитком територіально-виробничих зв'язків, загальною транспортною та інженерною інфраструктурою, єдиною мережею суспільних центрів соціально-культурного обслуговування і місць відпочинку населення, загальною зоною одно-, двогодинної доступності центрального міста. Формування групових систем

розселення дозволяє підвищити ефективність використання виробничої, транспортної, інженерної і соціально-культурної інфраструктур, збільшити доступну розмаїтість вибору місць праці, культурного дозвілля, побуту і відпочинку для населення міст і сільських поселень, створює для працюючих малих і середніх населених місць широкі можливості для підвищення рівня освіти і кваліфікації; дозволяє зберегти й ефективно використовувати природні ресурси. Саме в групах міст виникають оптимальні умови для кооперування виробництв, розвитку великих наукових і навчальних комплексів, інформаційних центрів, створення великих інженерних систем життєзабезпечення міста, спеціалізованих рекреаційних районів, найбільших вузлів залізничного і повітряного транспорту і т.п.

Агломерація забезпечує перехід від компактної форми міської концентрації виробництва і населення до розосередженої. Вона заснована на поглибленні спеціалізації і кооперуванні виробництв, розвитку головних підприємств шляхом створення філій і суміжних виробництв, розташованих у малих містах. Взаємозалежні групи великих міст забезпечують кращі умови для просторового розвитку центрів управління та інформації, системи наукових установ, середніх і вищих навчальних закладів. Великі міста за своєю природою є потужною структурою, де люди активно втягнені у виробництво і розподіл інформації. Рівень використання сучасних інформаційних технологій у великих містах в кілька разів вище, ніж в інших населених місцях. Тому організація ефективних інформаційних, транспортних, енергетичних комунікацій між великими містами є важливим фактором їхнього об'єднання у групи.

3. Залежно від взаємного розташування великих міст можна виділити чотири види груп: дотичні міста, групи ближнього сусідства, групи далекого сусідства і понадгрупи. Групи ближнього сусідства стикаються зонами свого найближчого оточення (до 30 км). Наприклад, Донецька група нараховує 19 великих міст : Донецьк, Макіївка, Горлівка, Краматорськ, Слов'янськ, Костянтинівка, Маріуполь, Луганськ, Кадіївка, Комунарск, Червоний Луг, Лисичанськ, Новошахтинськ, Бердянськ. Середня відстань між містами складає 51 км. Діаметр групи - 280 км. Довжина комунікацій між містами - 735 км. Друге місце займає Дніпропетровська група, що складається з великих міст: Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Запоріжжя, Нікополь, Кривий Ріг. У складі цієї групи є подвійні міста - Дніпропетровськ-Дніпродзержинськ. Тернопільська група включає 3 великі міста з відстанню між ними 94 км і діаметром групи 164 км. Така ж кількість міст складає Одеську групу, де середня відстань між містами 76 км, а діаметр групи 152 км.

Спеціалізованими великими промисловими містами, що не мають обласних функцій, є: Кривий Ріг, Маріуполь, Макіївка, Горлівка. Обласними багатофункціональними центрами є Дніпропетровськ і Донецьк.

Розвиток малих і середніх групових систем населених місць припускає головним чином зростання центральних міст і поліпшення їхніх транспортних

зв'язків з іншими населеними місцями. Однак і малі міста мають велике народногосподарське значення.

Вирішення проблеми перспективного розселення людей необхідно для всебічного розвитку людини, раціонального розміщення продуктивних сил з урахуванням факторів інтенсифікації суспільного виробництва на основі повного використання досягнень науково-технічного прогресу, збереження цінних сільськогосподарських земель. Розвиток населених місць повинен враховувати минулу історію розвитку мережі населених пунктів, зміну їхньої кількості й розміру, формування міських агломерацій, тенденції народногосподарського розвитку, пов'язані з ринковими реформами, що активно впливають на структуру розселення. У перспективі значно посиляться взаємозв'язки форм організації міських поселень і виробництва, зросте соціальна роль містобудівних факторів розвитку і розміщення продуктивних сил.

Лекції 2 - 3. Економіка як суспільна наука і економіка міста як специфічна економічна наука

- 1. Загальні відомості про економіку як науку. Місце економіки в системі наук.**
- 2. Сутність поняття „економікс”. Мікро- і макроекономіка.**
- 3. Структура економічних теорій. Провідні економічні напрями в сучасній економіці.**

1. Як наука *економіка* - це область знань, що вивчає економічної людини, його дії й інтереси. Вона покликана визначати, як максимально ефективно використати обмежені ресурси - природні запаси, капітали, трудові резерви.

Подібно до всіх інших галузей знань економіка включає набір аксіом і доказів, придатних для аналізу в будь-яких конкретних умовах. Економіка як наука не може бути національною, так само як не може існувати американської фізики або німецької математики.

Але в економіці є принципова відмінність від точних і природничих наук: вона має справу не з окремою людиною на незаселеному острові, а зі членом суспільства, підданим впливу традицій, національного менталітету, політичних інститутів і пристрастей. Тому інструментарій економіста має національну специфіку. Наука формується приблизно так само, як будується будинок.

Групи підприємств і галузі держави працюють відповідно до якихось правил, підкоряються дії певних економічних законів, які вивчає економічна теорія. У XVIII-XIX ст. була створена класична економічна теорія. Вона

відповідала потребам розвитку індустріального суспільства, заснованого на приватній власності й свободи економічного вибору. Її засновником вважається Адам Сміт, значення вчення якого подібно винаходу колеса; "колесо" національного господарства "обертає" складні системи взаємозалежних галузей, формує світове господарство.

Звичайно економіку відносять до гуманітарних наук. Це невірно й спірно. Сьогодні економіки без математики просто не існує. Вона спеціально вивчає кількісні й просторові співвідношення за допомогою формул, графіків, геометричних фігур. Математика дає можливість упорядкувати потік інформації.

Є ще одна сфера людського знання, з якою в економіці виявився збіг інтересів і методів аналізу: це психологія - соціальна й особистісна. Психологічний підхід існує і в економіці.

Економіка - це наука про загальні закони економічного розвитку господарства, що розглядає це господарство в розвитку й у взаємозв'язках із зовнішнім середовищем.

2. Сукупність моделей економіки, що сформувалися в закордонній економічній теорії, найчастіше називають економікс (economics). В економічній науці колишнього СРСР переважає модель економіки, що одержала назву політекономія соціалізму - ПЕС і в цьому ж форматі - політекономія капіталізму. Основою обох є марксизм (Marxist economics), трансформований у марксизм-ленінізм. Одне з принципових розходжень між парадигмами економікс і ПЕС полягає в тому, що в економікс об'єктом дослідження є економічна діяльність, а в ПЕС - економічні відносини.

Таким чином, **економікс** (економіка, економічна теорія) - це суспільна наука, що вивчає поведінку у сферах виробництва, споживання (consumption), розподілу (distribution) і обміну (exchange). Економісти аналізують процеси, що відбуваються в цих сферах, і досліджують їхні наслідки для фізичних осіб, організацій, наприклад фірм, і суспільства в цілому.

Обмеженість ресурсів і діяльність людей в умовах безмежності потреб є центральними темами економіки як науки, що може бути визначена як суспільна наука, яка вивчає прийняті людьми в умовах обмеженості ресурсів рішення для задоволення своїх бажань і потреб. Як виходить з цього визначення, предметом економічної теорії є не гроші або багатство, а люди.

Друга причина, за якою економіку можна вважати наукою про людей, полягає в тому, що досліджувані нею рішення людей найчастіше мають значущий соціальний контекст. Тому економіка вважається скоріше суспільною наукою, ніж розділом операційного аналізу, інженерної справи або математики.

Людина робить економічний вибір, коли купує одяг або їжу, коли працює і навіть коли заповнює години дозвілля у своєму навчальному розкладі економікою, а не токсикологією навколишнього середовища. Економічні вибори відбуваються скрізь: на фабриці, що випустила комп'ютер, в урядових закладах, що приймають політичні рішення, у безприбуткових організаціях, таких, наприклад, як церква, а також у безлічі інших місць і ситуацій.

Всі тільки що наведені приклади ставляться до галузі економіки, названої мікроекономікою (microeconomics). Приставка мікро відображає той факт, що цей розділ економіки вивчає вибор, що здійснюється малими економічними одиницями, такими як домогосподарства, англ. household - термін, що в англomовній економічній літературі позначає групу людей, які об'єднують свої доходи, мають загальну власність і приймають економічні рішення спільно. Домогосподарство може складатися з однієї людини або з родини; домогосподарства здійснюють пропозицію факторів виробництва (праця, земля, капітал), а споживають виробничі товари й послуги, фірми й урядові агентства. Домогосподарства, фірми й урядові агентства здійснюють світову торгівлю такими товарами, як автомашини, хімічні продукти, неперероблена нафта. Ця торгівля й регулююча її політика перебувають у сфері уваги мікроекономіки.

В економіці існує також інший розділ, що називається макроекономікою (macroeconomics). Приставка макро показує, що ця галузь теорії вивчає великомасштабні економічні явища. Типові макроекономічні проблеми - як створити умови, в яких безробітні люди зможуть знайти роботу, як захистити економіку від шкідливих впливів інфляції, як забезпечити постійне поліпшення умов життя. Урядова політика, що стосується податків, витрат, бюджетних дефіцитів, фінансової системи - ось основні теми макроекономіки. Однак так само, як макроекономічне явище інфляції являє собою суму мільйонів індивідуальних виборів, що стосуються цін конкретних товарів і послуг, так і вся макроекономіка базується на мікроекономічній основі.

3. Основними елементами, на яких заснована будь-яка економічна теорія, є три типи суджень: судження про цілі, судження про обмеження, що накладають на можливості, і судження про варіанти вибору.

Судження про цілі. Ціль є щось таке, чого люди бажають досягти. Менеджер фірми може мати на меті одержання найбільшого можливого прибутку. Споживач може прагнути до одержання найбільшого можливого матеріального задоволення від даного доходу. Люди в будь-якій ситуації можуть змішувати те, що вони переслідують вузько-«економічну» мету із прихильністю до цінностей родини, соціальною відповідальністю і так далі. Такі поняття, як «ціль», «намір» і «перевага», власне кажучи, взаємозамінні.

Судження про обмеження, які накладають на можливості. Через феномен рідкості можливості людей не безмежні. Люди завжди стикаються з обмеженнями: речі, які їм потрібні, сполучені з альтернативною вартістю, а багато хто з них можуть бути просто неможливі. Твердження про обмеження, що накладаються на безліч існуючих можливостей, - ключова частина будь-якої економічної теорії. Деякі обмеження застосовуються до того, що є фізично можливим при даних ресурсах і рівні знань. Інші обмеження приймають форму не фізичних меж, а альтернативної вартості, часто обумовленої в термінах цін.

Судження про варіанти вибору. Заключним компонентом економічної теорії є твердження про найбільш імовірний вибір, що буде зроблений,

виходячи з певних цілей і обмежень, які накладаються на можливості. Наприклад, варіанти вибору, які лежать в основі закону попиту розглядають споживачів як людей, що мають метою одержання найбільшого можливого задоволення при наявності обмежень, що накладаються на їх можливості величиною їхнього бюджету, асортиментами пропонованих товарів і цінами цих товарів. Виходячи з цих цілей і обмежень, закон попиту констатує, що, цілком ймовірно, люди прагнуть збільшити свої покупки даного товару, коли ціна на нього знизиться при наявності того, що вся решта умов залишилися колишніми.

Хоча всі економічні теорії містять три типи вище перерахованих суджень, проте вдала теорія являє собою щось більше, ніж простий перелік тверджень. Її елементи повинні утворювати якесь узгоджене ціле. Розуміння структури економічної теорії було б неповним без обговорення ключового допущення, що служить для того, щоб зв'язати всі три елементи теорії в єдине ціле. Суть цього припущення полягає в тому, що люди вибирають найкращий шлях до досягнення своїх цілей, виходячи з обмежень, з якими вони зіштовхуються, тобто люди поведуться раціонально.

В економічній науці існує багато конкуруючих між собою напрямків, однак основним визнаний поділ на класичну й неокласичну школи. Адам Сміт (1723-1790), засновник класичної політичної економії, у першу чергу досліджував і підкреслював значення концепції економічної вартості й розподілу багатства між класами - робітниками, капіталістами й землевласниками.

Марксистський напрямок у політичній економії - одне з відгалужень класичної школи. Марксизм - марксистська економічна теорія (Marxist economics): напрямок класичної економічної науки, розвинутий Карлом Марксом (1818-1883), який надав економічній думці сильний політичний відтінок. Розвиваючи концепцію Адама Сміта про працю як джерело економічної вартості (трудова теорія вартості), К. Маркс стверджував, що в ході виробничого процесу капіталісти одержують за рахунок робітників додаткову вартість, залишаючи їм тільки необхідну для існування заробітну плату. З погляду Маркса, капіталістичне господарство повинне переживати все більше глибокі кризи, які згодом зруйнують капіталізм, і тоді держава перейде під контроль трудящих.

Неокласична школа, що в той час домінувала в західній економічній думці, підкреслює значення розподілу обмежених ресурсів між конкуруючими економічними агентами. Засновників цієї школи У.С. Джевонса (1835-1882) і М. Вальраса (1834-1910) називають маржиналістами (Marginalism). Поділ економіки на мікро- і макроекономіку веде свою історію саме від неокласичного напрямку.

Сукупність основних напрямів сучасної економічної думки на Заході одержала назву мейнстрім (mainstream). Парадигма мейнстріму не заперечує важливої ролі економічних відносин, марксизму й політекономії в цілому, що зокрема знаходить розвиток в інституціональній економіці, але разом з тим не

вважає економічні відносини центральним, а тим більше єдиним об'єктом дослідження економічної науки.

Лекції 4-5 Поняття і склад міського господарства

1. Поняття і галузева структура міського господарства.

2. Зв'язок міського господарства з промисловістю.

3. Основні особливості міського господарства.

1. Міське господарство - комплекс розташованих на території міста (поселення) підприємств, організацій і установ, що обслуговують матеріально-побутові й культурні потреби населення, яке мешкає в ньому. Воно включає до свого складу *житлово-комунальне господарство міста і підприємства побутового обслуговування населення, будівельну промисловість і підприємства з виробництва місцевих будівельних матеріалів, систему установ та підприємств міської торгівлі, громадського харчування, охорони здоров'я, освіти та ін.*

Виробнича діяльність підприємств міського господарства має ряд галузевих особливостей, що знаходять відображення в плануванні цього господарства, в організації управління та фінансів. В організації фінансів підприємства (господарства) знаходять відображення також форма власності на засоби виробництва та його відомча приналежність.

Житлово-комунальне господарство є найбільшою частиною міського господарства. Воно включає до свого складу *житловий фонд, комунальні підприємства й споруди зовнішнього міського благоустрою.*

Основні напрямки удосконалення господарського механізму в житлово-комунальному господарстві в період переходу до ринку ті ж самі, що і в інших галузях народного господарства, - розширення самостійності, самофінансування, посилення матеріальної зацікавленості підприємств у кінцевих результатах праці та ін.

Побутове обслуговування являє собою багатогалузеве господарство. Існують декілька основних типів підприємств побутового обслуговування населення:

- виробничі об'єднання та спеціалізовані підприємства централізованого виробництва (фабрики індивідуального пошиву одягу, ремонту взуття, фабрики-пральні, заводи з ремонту побутової техніки та ін.);

- комбінати побутового обслуговування, що мають у своєму складі декілька цехів або майстерень, розміщених в одній будівлі, які спеціалізуються на наданні певних послуг (КПО);

- майстерні, ательє, цехи, ремонтно-будівельні контори, фотографія, пункти прокату, сільські будинки побуту та ін.

Соціальна структура підприємств побутового обслуговування населення у період переходу до ринку змінюється більш швидкими темпами, ніж соціальна структура житлово-комунального господарства. Тут має місце стабільна динаміка зростання питомої ваги приватних підприємств.

Підприємства побутового обслуговування населення надають послуги не тільки безпосередньо населенню, а і підприємствам та організаціям, що знаходять відображення в методах фінансового планування.

Однією з визначальних рис забезпечення діяльності *організацій та установ охорони здоров'я, освіти, фізкультури та спорту* є наявність багатоканальної системи надходження фінансових ресурсів. Джерелами фінансування їх діяльності можуть бути як бюджетні ресурси, так і кошти підприємств, організацій, населення.

Для забезпечення потреб *медичного обслуговування, здобуття середньої і вищої освіти, утримання непрацездатних членів суспільства* та деяких інших потреб використовуються головним чином кошти державного бюджету.

2. Як невід'ємна частина народного господарства, міське господарство тісно пов'язане з його галузями, особливо з промисловістю. Взаємозв'язок міського господарства і промисловості виявляється в наступному:

- розміри міського господарства і темпи його розвитку визначаються в основному чисельністю населення і її зростанням, які, в свою чергу, залежать головним чином від розмірів і темпів розвитку промисловості міста. Промисловість є основним містотвірним фактором, що породжує нові міста й селища і визначає зростання наявних;

- міське господарство може розвиватися тільки на базі розвитку промисловості, що забезпечує його різноманітними матеріалами й обладнанням;

- діяльність підприємств міського господарства забезпечує нормальну роботу промислових підприємств. Добре, благоустроєне житло, чітко працюючий, швидкий й зручний пасажирський транспорт, лазні, пральні та ін. - все це безпосередньо впливає на продуктивність праці робітників, які зайняті в промисловості.

3. Міському господарству притаманні характеризуючі його особливості: різноманітність галузей і видів підприємств;

місцевий характер;

органічний (комплексний) зв'язок підприємств одного з іншим;

зв'язок більшості підприємств з певною територією (локальність обслуговування);

велика розкиданість споруд по території міста; специфічність зв'язку виробництва і споживання.

У *комунальному господарстві* переважають невеликі підприємства, що обумовлено наступним:

- розміри комунальних підприємств у кінцевому результаті обмежуються чисельністю населення, а понад 80% міських поселень мають чисельність

населення до 20 тис. мешканців;

- більшість підприємств комунально-побутового обслуговування розташовані в мікрорайоні або в житловому районі з радіусом обслуговування 1 - 1,5 км, що передбачає невеликі розміри підприємств.

Щодо специфічності зв'язку виробництва і споживання підприємства комунального господарства можна поділити на дві великі групи:

- підприємства, продукція яких існує самостійно між процесом виробництва і процесом споживання;

- підприємства, що надають послуги, для яких характерне повне співпадання процесів виробництва і споживання.

Підприємства першої групи неоднорідні за характером зв'язку виробництва і споживання. З одного боку, сюди входять підсобні підприємства комунального господарства: заводи, майстерні, що випускають продукцію (будівельні матеріали, запасні частини та ін.). Виготовлену ними продукцію можна накопичувати, зберігати, перевозити на значні відстані. З другого боку, до першої групи підприємств входять: водопровід, електричні станції, підприємства газового господарства. На відміну від підсобних підприємств промислового характеру період, що відокремлює виробництво від споживання, тут дуже короткий.

Підприємства другої групи не виробляють речі, речовини або енергію, а надають послуги. Такими є трамваї, тролейбуси, автобуси, таксі, метро, готелі, лазні, пральні, підприємства з санітарної очистки міст та ін.

Послуги істотно невід'ємні від процесу їх виробництва. Виробництво послуг співпадає з їх споживанням.

Послуги комунального господарства поділяють на *особисті й господарські*. Особисті послуги надаються безпосередньо населенню (пасажирського транспорту, лазень, перукарень). Господарські послуги полягають в обробці й ремонті, переміщенні тих чи інших речей або речовин і залежно від того, кому вони надаються, мають споживацький або виробничий характер.

Характерною особливістю продукції комунальних підприємств є, як правило, її однотипність. Наприклад, водопроводи тільки винятково подають споживачам одночасно очищену й неочищену (для промисловості) воду; каналізація тільки у разі недостатньої потужності очисних споруд може частину стічних вод видаляти без очистки; у лазнях залежно від якості обслуговування встановлюють розряди. ТЕЦ, як правило, постачають споживачам тепло (різного потенціалу) та електроенергію. Механічні пральні оброблюють масову й індивідуальну білизну.

Продукція комунальних підприємств має не тільки кількісне, але і якісне вираження: зручності, що надаються пасажиром міським транспортом; ступінь очистки питної та стічних вод; потрібний тиск у водопровідних трубах; певна температура води у приміщенні лазні; потрібний тиск і температура теплоносія в ТЕЦ та тиск в газових мережах; відповідна напруга електричної енергії.

Лекція 6. Житлове господарство і комунальне господарство

1. Житлове господарство: поняття, основні особливості, зв'язок з соціальною проблематикою.

2. Комунальне господарство: класифікація підприємств, основні особливості.

1. Житлове господарство – одна з провідних підгалузей міського господарства, що має особливе соціальне значення. Це насамперед пов'язано з тим, що його функціональним призначенням є створення оптимальних умов для мешкання населення. Від стану та ефективності діяльності ЖГ значною мірою залежить реалізація одного з важливих елементів відносин у суспільстві – турботи про нормальні умови проживання громадян, що є об'єктивною необхідністю для будь-якої суспільно-економічної формації, якщо вона зацікавлена у своєму стабільному розвитку.

Житлове господарство – галузь економіки, покликана задовольняти потреби населення у житлових послугах, для чого вона здійснює:

- реконструкцію, ремонт та технічну експлуатацію житлового фонду;
- утримання, відповідно до санітарних вимог, міст загального користування у житлових будинках та прибудинкової території,
- надання комплексу додаткових супутніх послуг.

Житловий фонд – сукупність нерухомого майна, що використовується для помешкання, незалежно від форм власності, включаючи житлові будинки, спеціальні будинки (гуртожитки, будинки для одиноких престарілих, дитячі будинки, будинки – інтернати для інвалідів, ветеранів, інтернати при школах і школи-інтернати), квартири, службові приміщення, інші житлові приміщення в будівлях, придатних для проживання.

Загальна площа житлових приміщень складається з площі житлових і підсобних приміщень квартир (кухні, внутрішньоквартирні коридори, ванни та душеві, туалети, комори, вбудовані шафи, а також мансарди, мезоніни, тераси, веранди та інші опалювані й придатні для житла приміщення). У гуртожитках до підсобних приміщень крім вищевказаних відносяться приміщення культурно-побутового призначення і медичного обслуговування.

Житлове господарство також справляє значний вплив на розвиток всього міського господарства, оскільки є стимулом для розвитку інших його галузей. Наприклад, будівництво нового житлового фонду потребує освоєння нових територій, розвитку мереживного господарства міст і нарощування його потужностей; розвитку підприємств міського пасажирського транспорту і шляхового господарства; створенню у нових житлових масивах відповідної інфраструктури підприємств і організацій побутового обслуговування, закладів охорони здоров'я, торгівлі, громадського харчування, освіти і т. ін.

Державний житловий фонд – це фонд державних установ, підприємств та організацій (загальнодержавна власність) і фонд адміністративно-територіальних одиниць (комунальна власність)

Колективний житловий фонд – це фонд колективних та орендних підприємств, господарських товариств, об'єднань недержавних підприємств (асоціації, корпорації, консорціуми, концерни), релігійних організацій, політичних партій, об'єднань громадян тощо.

Приватний житловий фонд – це житлові будинки, приватизовані квартири, власники яких є фізичними особами (громадянами).

Кооперативний житловий фонд – це фонд житлово-будівельних кооперативів.

2. За призначенням та функціями *комунальні підприємства* поділяються на такі групи:

- *санітарно-технічні* (водопроводи, каналізація, підприємства із санітарної очистки);
- *транспортні* (трамваї, тролейбуси, автобуси, метрополітен та ін.);
- *комунальної енергетики* (електричні, газові, теплові мережі та ін.);
- *комунального обслуговування* (готелі та ін.);
- *підприємства та організації зовнішнього міського (селищного) благоустрою* (підприємства шляхового господарства, озеленення, вуличного освітлення та ін.);

Комунальні підприємства, які надають послуги і реалізують продукцію за плату, працюють за схемою самофінансування. Підприємства, які надають безоплатні послуги (міських шляхів, озеленення, вуличного освітлення та ін.), фінансуються з бюджету за фактично виконані роботи.

Специфічною особливістю комунального господарства є те, що більшість комунальних підприємств не створюють матеріальної продукції, а надають послуги.

Комунальним обладнанням міста є водопроводи, каналізація, мережі теплофікації, електропостачання, газопостачання, трамваї, тролейбуси та інші засоби міського транспорту, лазні, пральні, готелі, а також споруди з благоустрою міської території - вуличні заощення, тротуари, мости, набережні, іригаційні споруди, ливнева каналізація, вуличне освітлення, зелені насадження вулиць, парки, сади, сквери, квітники, газони, огорожі, архітектурні споруди й пам'ятники.

Розмір та умови експлуатації обладнання міста залежать від розмірів та типу населеного пункту. Так, мережі електропостачання, газові, теплофікаційні, водопроводу й каналізації, траси міського транспорту, як правило, відображають схему розміщення проїздів у місті.

Лекція 7. Місцеве самоврядування в Україні, його зв'язок з функціонуванням міського господарства

- 1. Поняття міського самоврядування.**
- 2. Повноваження місцевого самоврядування.**
- 3. Система місцевого самоврядування. Права та обов'язки органів місцевого самоврядування.**

1. Місцеве самоврядування - багатогранне й комплексне політико-правове явище, яке можна характеризувати різнобічно. Аналіз Конституції України (1996р.) дозволяє зробити висновок, що місцеве самоврядування як об'єкт конституційно-правового регулювання виступає в якості:

по-перше, відповідної засади конституційного ладу України;

по-друге, специфічної форми народовладдя;

по-третє, права жителів відповідної територіальної одиниці (територіальної громади) на самостійне вирішення питань місцевого значення.

Місцеве самоврядування як засада конституційного ладу є одним із найважливіших принципів організації і функціонування влади в суспільстві й державі, необхідним атрибутом будь-якого демократичного ладу. У ст. 2 Європейської Хартії місцевого самоврядування проголошується: «Принцип місцевого самоврядування повинен бути визнаний у законодавстві країни і, по можливості, в конституції країни».

Вперше в Україні принцип визнання місцевого самоврядування на конституційному рівні був закріплений ще в Конституції гетьмана П. Орлика - 1710 р., а пізніше в Конституції УНР 1918 р., положення яких так і не були реалізовані. За радянських часів цей принцип рішуче заперечувався, оскільки він суперечив централізованому характеру радянської держави.

Конституція України 1996 р., у повній відповідності з вимогами Європейської Хартії (поряд з такими фундаментальними принципами, як народовладдя, суверенітет і незалежність України, поділ державної влади тощо), в окремій статті фіксує принцип визнання та гарантованості місцевого самоврядування.

Згідно із ст. 5 Конституції України народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади й органи місцевого самоврядування. З цього конституційного положення прямо випливає, що органи місцевого самоврядування не входять до єдиного державного механізму, внаслідок цього місцеве самоврядування можна розглядати як окрему форму реалізації народом належної йому влади. Як специфічна форма реалізації належної народу влади місцеве самоврядування характеризується такими ознаками:

1) має *особливого суб'єкта* – територіальну громаду, тобто жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища і

міста. Територіальна громада здійснює місцеве самоврядування безпосередньо й через органи місцевого самоврядування;

2) займає *окреме місце в політичній системі* (в механізмі управління суспільством і державою). Місцеве самоврядування, його органи, згідно з Конституцією України, не входять до механізму державної влади, хоча це й не означає його повної автономності від держави, державної влади. Взаємозв'язок місцевого самоврядування з державою досить тісний і знаходить свій вияв у тому, що, по-перше, і місцеве самоврядування, і державна влада мають єдине джерело - народ (ч. 1 ст. 5 Конституції України); по-друге, органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади (ст. 143 Конституції України) і стан їх реалізації контролюється відповідними органами виконавчої влади.

Таке становище місцевого самоврядування в політичній системі дозволяє характеризувати його як самостійну (поряд з державною владою) форму публічної влади - публічну владу територіальної громади. Самостійність місцевого самоврядування гарантується Конституцією України, ст. 145 якої передбачає, що права місцевого самоврядування захищаються в судовому порядку, а ст. 142 визначає матеріальну й фінансову основу місцевого самоврядування;

3) *має особливий об'єкт управління* - питання місцевого значення, перелік яких у вигляді предметів відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначено в Законі України від 21 травня 1997 р. «Про місцеве самоврядування в Україні».

2. Повноваження місцевого самоврядування - це визначені Конституцією і законами України, іншими правовими актами права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

У загальному вигляді найважливіші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, ст. 143 якої передбачає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їх результатів; утворюють, реорганізують і ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їх діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції.

Деталізуються та конкретизуються повноваження місцевого самоврядування в Законі «Про місцеве самоврядування в Україні», в галузевому законодавстві та в інших правових актах. Одночасно слід зазначити,

що переважна більшість повноважень місцевого самоврядування здійснюється через представницькі органи місцевого самоврядування та їх виконавчі органи. Внаслідок цього в законах та інших правових актах повноваження місцевого самоврядування, як правило, визначаються шляхом закріплення повноважень відповідних органів місцевого самоврядування. При цьому Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» згідно з принципом розподілу повноважень окремо визначає компетенцію представницьких органів місцевого самоврядування - сільських, селищних, міських рад, їх виконавчих органів та сільського, селищного, міського голови.

За своєю структурою повноваження місцевого самоврядування включають:

а) *власні (самоврядні) повноваження*, здійснення яких пов'язане з вирішенням питань місцевого значення, наданням громадських послуг населенню;

б) *делеговані повноваження* (окремі повноваження органів виконавчої влади надані законом органам місцевого самоврядування), здійснення яких пов'язане з виконанням функцій виконавчої влади на місцях.

Територіальні громади як первинні суб'єкти місцевого самоврядування правомочні безпосередньо розглядати й вирішувати будь-яке питання, віднесене до самоврядних повноважень.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає групи повноважень місцевого самоврядування в таких сферах і галузях:

соціально-економічного і культурного розвитку, планування та обліку;

бюджету, фінансів і цін;

управління комунальною власністю;

житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту і зв'язку;

будівництва;

освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури та спорту;

регулювання земельних відносин та охорони навколишнього природного середовища;

соціального захисту населення;

зовнішньоекономічної діяльності;

оборонної роботи;

вирішення питань адміністративно-територіального устрою;

забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян;

відзначення державними нагородами, відзнаками Президента України та присвоєння почесних звань України.

3. Згідно із ст. 140 Конституції України місцеве самоврядування здійснюється територіальною громадою в порядку, встановленому законом, як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, тобто через певний структурно-

організаційний механізм, який називається системою місцевого самоврядування.

Система місцевого самоврядування в структурно-організаційному плані являє собою сукупність органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення та організаційних форм, за допомогою яких відповідна територіальна громада або її складові частини здійснюють завдання та функції місцевого самоврядування, вирішують питання місцевого значення.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 5) до елементів системи місцевого самоврядування відносить:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;

районні в місті ради, які створюються у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради, районні й обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення. У структурі системи місцевого самоврядування можна виділити два основних елементи - територіальну громаду й органи місцевого самоврядування.

Територіальна громада - це основний суб'єкт місцевого самоврядування, її складають жителі села (кількох сіл), селища, міста.

За обсягом правоздатності й дієздатності своїх членів територіальна громада є неоднорідною - її складають жителі села, селища, міста, які мають різний правовий статус (громадяни України, іноземці, особи без громадянства). Члени міської громади - громадяни України, які досягли 18 річного віку і не визнані судом недієздатними - є активними суб'єктами міського самоврядування. Вони мають право обирати органи і посадових осіб місцевого самоврядування, бути обраними або призначеними до органів місцевого самоврядування або їх посадовими особами, брати участь у місцевих референдумах, зборах громадян за місцем проживання і користуватися іншими передбаченими Конституцією України, законами України й статутами територіальних громад правами на участь у здійсненні місцевого самоврядування.

Територіальна громада безпосередньо вирішує питання, віднесені до відання місцевого самоврядування використовуючи різні форми прямої демократії.

Право жителів міста - активних суб'єктів міського самоврядування, брати участь у здійсненні міського самоврядування, може бути реалізовано в таких формах:

- міський референдум;
- вибори депутатів відповідної місцевої ради і передбачених законом посадових осіб місцевого самоврядування (місцеві вибори);
- загальні збори громадян за місцем проживання;
- колективні й індивідуальні звернення (петиції) жителів міста до органів

і посадових осіб міського самоврядування;

- громадські слухання;

- місцеві ініціативи;

- участь у роботі органів міського самоврядування та робота на виборних посадах міського самоврядування;

- інші, не заборонені законом форми. Органами місцевого самоврядування є: сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради - представницькі органи місцевого самоврядування, які представляють відповідні сільські, селищні, міські або внутрішньоміські (районні у місті) територіальні громади і здійснюють від їх імені та в їх інтересах функції та повноваження місцевого самоврядування, визначені Конституцією і законами України.

Реальність місцевого самоврядування визначається матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджається територіальна громада і які в сукупності становлять матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.

Конституція України (ст. 142) до матеріальної і фінансової основи місцевого самоврядування відносить рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад.

Провідне місце в структурі матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування займає комунальна власність. Поняття комунальної власності вперше на законодавчому рівні було введено Законом України «Про власність» від 7 лютого 1991 р., на той час комунальна власність (або відповідно до Закону - власність адміністративно-територіальних одиниць) розглядалася як різновид державної власності і (ст. 31 Закону). Конституція України 1996 року визначає комунальну власність як самостійну форму власності, суб'єктами якої є територіальні громади села (кількох сіл у разі добровільного об'єднання у сільську громаду їх жителів), селища, міста, району в місті.

Від імені та в інтересах територіальних громад правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності можуть здійснювати відповідні органи місцевого самоврядування.

До складу комунальної власності входить: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частка в майні підприємств, житловий фонд, нежитлові приміщення, місцеві енергетичні системи, громадський транспорт, системи зв'язку та інформації, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування, майно, передане в комунальну власність іншими суб'єктами власності та будь-яке інше майно, рухомі й нерухомі об'єкти, які за правом власності належать територіальним громадам, а також кошти, отримані від відчуження об'єктів права комунальної власності.

Перелік об'єктів права комунальної власності територіальної громади

визначає відповідна сільська, селищна, міська рада.

Рухоме і нерухоме майно, інші об'єкти права комунальної власності громадського користування, які мають важливе значення для життєзабезпечення села, селища, міста, задоволення потреб територіальної громади та для збереження історико-культурних об'єктів визначаються територіальною громадою як об'єкти виключного права комунальної власності.

До об'єктів *виключного* права комунальної власності, зокрема, можуть бути віднесені:

землі загального користування населених пунктів (майдани, вулиці, проїзди, шляхи, пасовища, сінокоси, набережні, парки, міські ліси, сквери, бульвари, кладовища, місця знешкодження та утилізації відходів), а також землі, надані для розміщення будинків органів державної влади та органів місцевого самоврядування;

землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;

річки, водойми та їх береги;

пам'ятки історії та архітектури;

інші об'єкти, перелік яких встановлює територіальна громада або відповідна рада.

Лекція 8. Тариф як специфічна форма ціни на послуги підприємств міського господарства

1. Поняття комунального тарифу. Види тарифів.

2. Сучасні проблеми ціноутворення в ЖКГ.

1. *Комунальними тарифами* називають систему ставок, за якими підприємства житлово-комунального господарства реалізують свою продукцію (послуги) споживачам. За своїм економічним змістом комунальні тарифи є різновидом роздрібних цін.

В основу формування комунальних тарифів закладено вимоги так званого “витратного механізму ціноутворення”. Основою комунального тарифу є собівартість, тобто витрати на виробництво і реалізацію продукції (послуг). Величина тарифу, як і роздрібною ціни повинна бути достатньою для відшкодування витрат на виробництво і реалізацію продукції (послуг) і, крім того, включати певну частку прибутку. Затверджуються комунальні тарифи, як правило, виконкомаами місцевих Рад.

Підприємства житлово-комунального господарства використовують єдині й диференційовані тарифи.

Для *єдиних* тарифів характерним є те, що величина ставки не змінюється залежно від якості продукції (послуги) або інших факторів. Єдиний тариф

використовують підприємства пасажирського електротранспорту. Його величина не змінюється залежно від відстані перевезення.

Диференційовані тарифи застосовують двох видів:

- коли величина ставки залежить від якості наданої послуги;
- коли величина ставки залежить від категорії споживачів.

Розрізняють *одно-* й *двоставочні* комунальні тарифи. У комунальному господарстві переважно застосовують одноставочні тарифи.

Двоставочні тарифи використовують для реалізації електроенергії комунальним електромережам і електростанціями підприємствам і організаціям, в деяких містах України введено двоставочний тариф на продукцію водо- та теплопостачання.

Двоставочний тариф складається з двох частин:

а) *основної плати* за сумарну приєднану потужність або за максимальне навантаження установок незалежно від кількості споживаної електроенергії, тепла, води;

б) *додаткової плати* за кожну спожиту кіловат-годину електроенергії, Гкал тепла, м³ води.

Тарифи на житлово-комунальні послуги відіграють таку ж роль, як і ціни на промислову та іншу продукцію.

2. У ЖКГ ціни - один з інструментів управління житлово-комунальним комплексом, що функціонує в умовах територіальної та відомчої відокремленості. Саме тому дуже важко визначити об'єктивні витрати, які необхідно покласти в основу цін на послуги житлово-комунального господарства. Ціна як форма відображення вартості повинна відображувати ефект виробництва, ефект споживання. У комплексі економічних методів управління, ціни відіграють важливу роль. Але планова ціна як категорія має подвійний характер. З одного боку вона є формою виявлення вартості і як така зазнає на собі вплив закону вартості, а з другого - це плановий норматив.

Процес управління цінами припускає не тільки планову зміну їх рівня в той чи інший бік, але передусім вибір наукової бази для розрахунку нових цін або при перегляді діючих. Він припускає також прогнозування економічних і соціальних наслідків будь-якої зміни рівня цін. Тільки в цьому випадку ціни можуть стати одним з видів досягнення цілі виробництва, а також здійснення соціальних завдань.

Вибір рівнів цін на послуги, особливо для населення на кожному етапі залежить від економічних можливостей розвитку держави. Суспільно необхідні витрати як база встановлення цін на послуги житлово-комунального господарства мають специфічний характер. Багато хто з економістів поняття суспільно необхідних витрат зводить до середньогалузевих, або середніх по галузях. Це найбільш просте вирішення питання про вибір бази ціни. Якщо це положення може бути в якійсь мірі прийнятне для матеріального виробництва, то для житлово-комунального господарства воно прийнятним

бути не може. Це пов'язано передусім з вузькими межами ринку послуг житлово-комунального комплексу, які забезпечують нормальне проживання населення в житловому фонді міст і населених пунктів. За теорією трудової вартості суспільно необхідними визнаються витрати, що відображують середній рівень продуктивності праці, середній ступінь кваліфікації та інтенсивності праці, зайнятих робітників у даній галузі виробництва. Особливості послуг, в тому числі житлово-комунальних як сфери суспільної діяльності - це співпадіння процесу виробництва з процесом споживання за часом і в просторі. Отже для них суспільно необхідними є не тільки середні умови виробництва, але й середні умови споживання.

Для різних підгалузей житлово-комунального комплексу встановлюється різна залежність між рівнем концентрації населення і величиною суспільно необхідних витрат. Так, по водопровідно-каналізаційному господарству залежність між потужністю підприємств і витратами є такою, що чим вища потужність, тим менше витрати на 1 м.куб. поданої води. Отже у великих містах суспільно необхідні витрати, при інших рівних умовах, нижче, ніж у невеликих містах, де функціонують підприємства малої потужності.

Лекція 9. Особливості деяких підприємств комунального господарства

1. Міські вулиці й дороги. Озеленення міст. Санітарне очищення міст.

2. Міський транспорт.

3. Комунальна енергетика.

1. Міські вулиці й дороги - життєво необхідна частина сучасного міста. Вони мають велике значення для організації роботи міського транспорту, поліпшення санітарно-гігієнічних умов життя в місті і архітектурно-планіровочного зовнішнього вигляду міського комплексу.

Збільшення міських територій, розвиток транспортних засобів обумовлюють підвищення рухомості населення, збільшення відстані його пересування, а також зростання міських вантажених перевезень. Чітка й безперебійна робота міського транспорту може бути забезпечена лише за умови добре розвинутої мережі міських шляхів сполучення, раціонального розташування у плані міста основних транспортних магістралей і належного зв'язку цих магістралей між собою і вулицями другорядного значення. Крім того необхідно, щоб окремі елементи вулиці (проїжджа частина, тротуари, пішохідні доріжки) забезпечували пропуск транспортних засобів і пішоходів.

Розмаїття функцій, які виконуються міськими вулицями і дорогами, визначає їх економічну особливість і як основних фондів народного господарства.

Озеленення у загальній системі зовнішнього благоустрою міст має велике значення. Перш за все зелені насадження значно зменшують наявність пилу й диму в повітрі міста, відіграють роль своєрідного фільтру. Вони впливають на формування мікроклімату в місті, бо діють на тепловий режим, вологість і ступінь рухомості повітря. Безліч видів декоративних рослин створюють широкі можливості для архітектурних композицій і планування міста у цілому.

Зелені насадження є місцями активного й пасивного відпочинку населення. Особливо великою є роль парків культури і відпочинку. Окрім них у містах влаштовують сквери, бульвари, дитячі парки, міські сади, ботанічні сади, вуличні зелені насадження уздовж тротуарів і т. ін.

Зважаючи на значущість та особливість галузі, дуже важливим є планування комплексного озеленення міст. Оптимальна кількість зелених насаджень у населеному пункті, співвідношення цих насаджень у загальному балансі територій і їх раціональне розміщення визначаються **нормами й прийомами** проектування. Норми проектування виражаються в абсолютних і відносних одиницях. Число зелених насаджень на одного міського жителя в метрах квадратних показує *забезпеченість міста зеленими насадженнями*. Площа зелених насаджень у місті, районі, мікрорайоні, що обчислюється у відсотках до загальної площі | забудови міста, району, мікрорайону, показує *рівень озеленення території*.

Згідно з нормами рівень озеленення селітебної території міста має складати 50%, території житлового району - 55-58, території мікрорайону - 65-70 %. Рівень озеленення території є основою для визначення нормативних показників озеленення міської забудови.

Система озеленення сучасного міста включає до свого складу комплекс міських і приміських насаджень. Ті й інші підрозділяються за функціональною ознакою на насадження *загального, обмеженого користування і спеціального призначення*. Загальний норматив витрати міської території на зелені насадження визначають, виходячи з площ озеленення загального користування, тобто скверів, садів, бульварів, парків. Саме ці території створюють основу системи озеленення міста.

Усунення і знезараження відходів життєдіяльності, що виникають при проживанні великого числа людей на обмеженій території, поліпшення санітарного стану навколишнього середовища є складним санітарним, технічним і екологічним завданням підприємств санітарного очищення міста.

Відходи – це будь-які речовини, матеріали й предмети, що утворюються в процесі людської діяльності і не мають подальшого використання на місці утворення або виявлення і від яких їхній власник має намір чи повинен позбутися шляхом утилізації або видалення.

Основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами є пріоритетний захист навколишнього природного середовища і здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів, науково обґрунтоване узгодження екологічних і соціальних інтересів суспільства, щодо

утворення і використання відходів.

Практика *санітарного очищення* міст полягає у захисті ґрунту, повітря і води від забруднень викидами, запобіганні розмноженню мух і гризунів, створенні нормальних санітарних умов для життєдіяльності людини, забезпеченні безпеки й зручності пішохідного і транспортного руху шляхом прибирання і поливу тротуарів, проїздів, видалення снігу, боротьби з ожеледдю.

Основні види робіт:

- очищення всіх будинків від твердих відходів і неканалізованих будинків від рідких покидьків;
- знешкодження усіх видів покидьків, ТПВ з їхнім максимальним використанням (утилізацією);
- вуличне очищення, полив площ і тротуарів, літнє і зимове прибирання.

Для очищення міст від твердих відходів застосовують в основному *вивізну систему*, при якій сміття, що збирається в домоволодіннях, видаляється спеціальним автотранспортом з наступним знешкодженням на міських звалищах. Місцева система зі знешкодженням і використанням покидьків на присадибних ділянках застосовується в районах індивідуальної забудови міст.

Крім знешкодження сміття на звалищах застосовується знешкодження твердих покидьків шляхом компостування у штабелях або біотермічних камерах з наступним використанням компосту в зеленому і сільському господарстві.

2. Найважливішим елементом інфраструктури будь-якого міста є *міський пасажирський транспорт*. Проблема забезпечення нормального обслуговування населення пасажирським транспортом має соціально-економічний характер, а процеси розвитку транспортної інфраструктури, як локальне завдання, спрямовані на виконання глобальної економічної мети.

Для характеристики якості виконання міським пасажирським транспортом свого завдання використовують такі показники: регулярність руху, експлуатаційна швидкість транспортних засобів, комфортабельність поїздки і т.ін.

Для перевезення пасажирів у містах України використовують автобус, тролейбус, трамвай, метрополітен, таксі. Кожний з цих видів транспорту має свої позитивні й негативні характеристики за такими показниками:

- місткість (провізна спроможність);
- швидкість сполучення;
- експлуатаційна швидкість;
- маневреність;
- питомі капітальні вкладення;
- експлуатаційні витрати;
- площа, яку займає транспортний засіб на дорозі;
- екологічність та ін.

Основною технічною проблемою міського транспорту є знос основних фондів, як рухомого складу, так і дорожньої складової. Головною економічною проблемою тут є недостатність коштів для відтворення основних фондів і на експлуатаційні витрати.

Причин тут багато. Виділимо з них такі:

- відсутність чітко діючого механізму формування доходів транспортних підприємств;
- недобір виручки і велика питома вага безоплатних перевезень;
- відсутність зацікавленості підприємств у повноті збору виручки і технічних засобів її збору;
- недоліки законодавчої бази;
- недоліки у формуванні собівартості перевезення пасажирів.

3. Найбільшим споживачем продукції підприємств *комунальної енергетики* в містах є промисловість, на частку якої припадає 80-50 % усіх витрат енергії. Житлово – комунальне господарство за обсягом споживання енергоносіїв посідає третє місце в Україні, щорічно витрачаючи близько 10 млрд. кВт. год. електроенергії і майже 8 млрд. м³ газу.

Витрати енергії в містах забезпечуються як централізованими енергосистемами, що надають містам електроенергію, газ, тепло (у вигляді гарячої води та пари), так і окремими підприємствами – виробниками електроенергії, тепла. Значне місце в енергетичному балансі міст все ще належить безпосередньому спалюванню палива в індивідуальних печах.

Основним видом енергії, що споживається житлово – комунальним господарством, є електрична. Більшу частину електроенергії міста одержують від регіональних і загальнодержавних енергосистем (державні й акціонерні облэнерго). Деякі міста мають свої електричні станції (як правило, відомчого підпорядкування - промислових підприємств – гігантів), що обслуговують виробничі й соціально – побутові потреби тільки даного міста. Основними господарствами, що забезпечують міста електроенергією, є міські електричні мережі. Централізоване теплопостачання здійснюється на базі комбінованого виробництва електроенергії і тепла теплоелектроцентрально (ТЕЦ), а також від центральних котелень.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ДВОРКІН Сергій Володимирович

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
З ДИСЦИПЛІНИ

ВВЕДЕННЯ У СПЕЦІАЛЬНІСТЬ

*(для студентів 1 курсу денної форми навчання
напряму підготовки 6.030504 – “Економіка підприємства”)*

Відповідальний за випуск *В. М. Тюріна*

Редактори *З. І. Зайцева*

Комп'ютерне верстання *І. В. Волосожарова*

План 2012, поз. 123 Л

Підп. до друку 19.06.2012	Формат 60x84/16
Друк на ризографі.	Ум. друк. арк. 1,6
Зам. №	Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 4064 від 12. 05. 2011 р.